

O kontinuitetu opštenarodne odbrane

Pukovnik u penziji prof. dr GAVRO PERAZIĆ

Prvi deo teksta obuhvata analizu međunarodnih ugovora koje je Jugoslavija sklopila sa susedima i drugim zemljama, od 1945. godine, a u vezi su s odbranom zemlje.

U nastavku se razmatraju promene u savremenom svetu, posebno u Evropi i našem okruženju, koje mogu uticati na našu bezbednost i koje zahtevaju dogradnju sistema opštenarodne odbrane.

Na kraju, analizira se i naša aktuelna društvena situacija, čiji tokovi izmiču kontroli. Nastupila je erozija savezne države, što se ogleda u nepoštovanju Ustava i saveznih zakona u svim delovima Jugoslavije, bujanju nacionalističkih strasti i izražavanju separatističkih tendencija. Sve to može imati nesagledive posledice po sistem opštenarodne odbrane i oružane snage. Autor potencira neophodnost očuvanja jedinstvenih oružanih snaga i smatra da je naš sistem opštenarodne odbrane jedini optimalni koncept odbrane našeg društva.

Naš sistem odbrane imao je od završetka rata nekoliko obrta. Na njega ćemo se, u ovom saopštenju, osvrnuti sa spoljnopolitičkog stanovišta.

Prvo, 11. aprila 1945, još dok je trajao rat, naša vlada je sa vladom SSSR-a zaključila Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i posleratnoj izgradnji, u kome se, u članu 1, potvrđuje ratni savez sa svim članicama ujedinjenih naroda u ratu protiv Nemačke do konačne pobede. U članu 2. ističe se da, ako bi jedna od ugovornica bila uvučena u oružane sukobe sa Nemačkom, gde bi ona obnovila napadačku politiku, ili ma kojom državom koja bi se pridružila neposredno ili u kakvom drugom obliku Nemačkoj u takvom ratu, druge zemlje ugovornice će joj odmah uputiti vojnu pomoć. Nadalje, u članu 4. ugovornice se obavezuju da neće učestvovati ni u kakvoj koaliciji protiv druge ugovornice.

Nesumnjivo je da je taj ugovor formalnopravno sputavao slobodu ugovornicama u izboru neke autonomne strategije

odbrane koja bi bila suprotna primljenim obavezama prema članovima 2. i 4. tog ugovora. To se, naravno, faktički odnosilo samo na Jugoslaviju.

Sličnog sadržaja su bili ugovori Jugoslavije sa Poljskom, Mađarskom i Rumunijom, u kojima se obaveze pomoći protežu ne samo u slučaju agresije Nemačke već i svakog drugog agresora.

Nesumnjivo, to su bili bilateralni začeci jednog regionalnog vojnog saveza, koji je evoluirao dok se, konačno, nije oformio i pravno definisao kao sporazum u Varšavi 1955. godine. Ali, iz tog odbrambenog kruga Jugoslavija je ispala već 1948. godine. Prema tome, za taj kratki period, s obzirom na opšti pokroviteljski stav SSSR-a prema svim državama u kojima se konstituisao socijalistički režim, o slobodi izbora odbrambene politike Jugoslavije, kao i bilo koje druge ugovornice, nije moglo biti govora.

Drugo, već od 1948. godine nastupila je opšta ofanziva zemalja Informbiroa protiv Jugoslavije. Bila je to svojevrsna agresija, koja je nametnula obavezu traženja načina da se sačuva jugoslovenska nezavisnost. Jugoslavija, kao država, našla se u položaju da nije imala prijatelja ni u jednoj susednoj zemlji. Zemlje socijalističkog lagersa (Mađarska, Rumunija, Bugarska, Albanija) angažovale su sve snage da razbiju Jugoslaviju. Italija je koristila priliku da na svoj način reši pitanje slobodne teritorije Trsta, grčki monarhofašisti su nas optuživali kao glavne činioce u mešanju u građanski rat u Grčkoj, Austrija, iako još u statusu okupacionih zona, „raspirivala” je pitanje Koruške. Sve je to mnogima u svetu izgledalo kao bezizlazno stanje za Jugoslaviju.

U to doba mi smo potražili izlaz u tzv. tripartitnoj pomoći, kako za izgradnju zemlje, tako i za izgradnju odbrane u celini. Ali, nismo žrtvovali samostalnost odbrane, čije je težište bilo na partizanskom ratu protiv eventualnog agresora koji bi svojim snagama bio u stanju da brzo okupira znatan deo zemlje.

Nedavno je u javnosti naveden podatak (s pozivom na američke izvore) da se u tim ugovorima o pomoći jugoslovenska strana obavezala da će glavni otpor protiv eventualne invazije sa istoka organizovati tek u zapadnim delovima zemlje. (Ti izvori mi nisu poznati zato ih i ne komentarišem).

Treće, posebni vojni aranžman zbog kojeg su nas mnogo napadale istočne zemlje bio je Ugovor o političkoj saradnji i uzajamnoj vojnoj pomoći, od 9. avgusta 1954. (sa rokom trajanja od 20 godina), koji je sledio posle Ankarskog ugovora o prijateljstvu i saradnji, od 28. februara 1953, između Jugoslavije, Grčke i Turske. Prema tom ugovoru (član 2), napad na neku ugovornicu u bilo kojem delu njene teritorije biće smatran kao agresija protiv svih, te će one pojedinačno ili kolektivno, dati pomoć napadnutoj ugovornici, i u zajedničkom sporazumu preduzeti sve mere, uključujući i upotrebu oružane sile. Po osnovu člana 3. tog ugovora one su se obavezale na međusobnu pomoć radi pojačanja i održavanja odbrambene sposobnosti. Inače, ta se kolektivna odbrana zasniva na članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija (pravo na samoodbranu), ali su se potpisnice oslanjale i na Deklaraciju UN od 1950. godine, o „dužnosti države u slučaju izbijanja neprijateljstva”, koja je svojedobno bila pravni izlaz u slučaju da Savet bezbednosti UN zbog veta ne može da obavi svoju dužnost očuvanja mira u slučaju njegove povrede ili agresije.

Ono što je posebno značajno jeste član 10. tog sporazuma, po kojem obaveze Grčke i Turske ne utiču na njihove obaveze na osnovu njihovog članstva u NATO iz 1949. godine. Znači, NATO je stavljen izvan tih obaveza.

To je bio period gomilanja divizija istočnih zemalja na našim granicama. Međutim, uskoro se situacija promenila, jer je u sledeće dve godine postignut sporazum o saglasnosti o slobodnoj teritoriji Trsta sa Italijom (1954), a 1955. godine i Državni ugovor sa Austrijom. Taj period se poklapa i sa Staljinovom smrću, kao i s izvesnim nadama da će otpočeti period destaljinizacije.

Četvrto, događaji u Čehoslovačkoj, 1968. godine, naterali su nas da ubrzamo rad na donošenju Zakona o narodnoj odbrani (1969), kojim smo i pravno i javno konstituisali sistem opštenarodne odbrane, koji je, pre svega, imao osnovu u društvenoj svojini i samoupravljanju kao osnovnom društvenom odnosu u Jugoslaviji.

U svim tim fazama od 1948. godine do sada (sem onog prvog ugovora u toku rata), naše strategijske opcije imaju izrazito obeležje nezavisnosti u izboru. Poslednji međudržavni aranžman, od 9. avgusta 1954, često je pogrešno tumačen, pa

se i sada malo pominje u literaturi. Njegova pravna validnost je brzo nestala, jer se situacija u našem okruženju promenila, mada su instrumenti opšte saradnje tih država i dalje ostali važeći.

Pravna sadržina tih uzajamnih obaveza u odbrani po tom ugovoru, shodno članovima 2. i 10, u suštini znači: ako neko napadne neku od tri ugovornice, dve druge stupaju u akciju pomoći. Logično je pretpostaviti, iako u tekstu to nije *verbis expressis* rečeno, da je NATO imao u vidu pomoć tim svojim dvema članicama (Grčka i Turska), jer se radilo i o njihovoj odbrani. No, ako bi došlo do napada na neku drugu ugovornicu iz NATO Grčka i Turska, naravno, bile bi obavezne da je pomognu, ali se ta obaveza nije odnosila na Jugoslaviju. Znači, za Jugoslaviju su obaveze Grčke i Turske bile *res inter alios acta*. No, ako bi Grčka i Turska bile agresori, individualno ili u okviru NATO, Jugoslavija se nije obavezivala na pomoć jer je taj ugovor važio samo za slučaj odbrane. Prema tome, taj ugovor je, po mom mišljenju, imao jaku deterentsku ulogu.

Taj ugovor ima legalitet u članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija, ali i u famoznoj Deklaraciji *Uniting for Peace*, iz 1950. godine, koja je doneta zbog nesposobnosti Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da, usled veta neke od velikih sila, odgovori osnovnoj dužnosti za očuvanje mira, te se ceo postupak prenosio na Generalnu skupštinu Ujedinjenih nacija, gde su se odluke donosile dvotrećinskom većinom i gde niko nema pravo veta.

Peto, Jugoslavija je u rasporedu velikih sila i blokova služila kao „tampon-zona” koju su blokovi težili da održe, ali su preko nje ukrštali svoje interese i ispoljavali veće ili manje pritiske, zavisno od konstelacija njihovih interesa i odnosa, posebno na Balkanu i u Sredozemlju. To smo mi na vreme osećali i dobro se postavljali.

Šesto, Jugoslavija kao „tampon zona” između blokova više nema raniju ulogu, jer su se i blokovi izmenili, naročito istočni. U odnosima dve vojne alijanse nastupio je proces deblokoizacije, uprkos činjenici da oni još formalno postoje. Istočni blok je u totalnom raspadanju. Prema tome, Zapadni blok, prema našoj proceni, gubi konkurenta. Oštri blokovski sukobi sve više će nestajati i ustupati mesto detantu. Budući da svaki odnos pretpostavlja barem dva subjekta, postavlja se pitanje opravdanosti opstanka i Zapadnog bloka.

Novonastala situacija može biti i mač sa dve oštrice. Naime, Zapadni blok, koji se sačuvao od rastrojstva, mogao bi u nekoj situaciji oceniti da ima *carte blanche* za slobodno agresivno delovanje, jer ga u tome više ne sprečava u odgovarajućoj meri nekad oštro suprotstavljeni istočni blok. Sa stanovišta opštenarodne odbrane, treba dobro proceniti stare i nove neraščišćene račune koji bi mogli poslužiti kao *casus belli* za neki potez protiv Jugoslavije.

Prema našoj slobodnoj oceni, mogu se pojaviti i problemi u našim odnosima sa susedima iz Zapadnog bloka. Nije, naime, bez značaja to što Italija pokazuje povremene iredentističke revindikacije prema teritorijama izgubljenim posle drugog svetskog rata, iako je konačno pravno stanje regulisano Osimskim sporazumima 1975. godine. To ne daje razloga Jugoslaviji za potpuno opuštanje i nužno zahteva stalnu obazrivost u pogledu jačanja bezbednosti i rešenosti da se naše suverene teritorije čvrsto i zauvek brane. Revindikacije bi verovatno porasle u slučaju stvaranja sistema konfederacije u Jugoslaviji, ili tzv. sistema asimetrične federacije, posebno zbog toga što se iz Slovenije i Hrvatske posle rata iselilo oko 250.000–300.000 Italijana. Ako bi te dve republike dobile konfederalni status, one bi dobile i samostalni status kao subjekti međunarodnog prava. Italija je sa SFRJ potpisala Osimske ugovore, a ne sa Slovenijom ili Hrvatskom, te se postavlja pitanje ko bi se u slučaju konfederacije pojavio kao garant prava i obaveza sa naše strane. Jer, kad je potpisan ugovor, italijanska strana nije priznavala ni Sloveniju, ni Hrvatsku kao državu. Posebno zaoštreni odnosi unutar Jugoslavije mogli bi ohrabriti revanšističke snage iz Italije da ponove akciju koju su Badoljo i D'Anuncio izveli posle prvog svetskog rata prema Fijumi i drugim krajevima Istre i Primorja. Zato nije čudno što je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) u tim krajevima slabo prošla na izborima.

Što se tiče Austrije, iako je pravno neutralna, problem Koruška je uvek zapaljiv i kamen spoticanja između suseda. U svojoj borbi, Jugoslavija je znatno više brinula za njih nego za druge manjine i pored činjenice što je njihov status čvršće pravno regulisan članom 7. Državnog ugovora. Ne treba zaboraviti ni to da su se oni na Plebiscitu 1920. godine sami odlučili da postanu Austrijanci. Posle prvog svetskog rata

delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca upornije se borila za Koruške nego delegacija nove Jugoslavije 1947. u Parizu. Razume se da je i položaj Koruške za nas povoljniji ako ima zaštitu potpisnika SFRJ, svih njenih naroda, nego samo Slovenije. Navedene činjenice ukazuju na to kakve bi posledice nastale za te republike ako bi dobile konfederalni status.

Naravno, Jugoslavija nema nameru da menja *status quo* Koruške. Ali, Austrijanci su deo nemačke nacije koji su u istoriji često bili u savezu ili u uniji sa Nemačkom, a u novijoj istoriji uvek protiv naših naroda. Na stotine hiljada iseljenih Nemaca iz Jugoslavije raštrkano je u Nemačkoj i Austriji, pa se može pretpostaviti da oni i njihovi potomci ne zaboravljaju kraj u koji ih je nastanila još Marija Terezija.

Ujedinjenjem Nemačka postaje centralna sila u Evropi, sa oko 900.000 vojnika, a uvek je, od Bizmarka pa do Hitlera, bila neprijatelj Slovena, posebno na Balkanu. Nadamo se da njeni partneri u NATO (Francuska, Velika Britanija, Belgija i dr.) ne zaboravljaju prošlost. Mislimo da održanje NATO može imati pozitivnu ulogu u obuzdavanju Nemačke, jer se ne može kao njegova članica upustiti u neku samostalnu akciju izvan kontrole blokovskog mehanizma, što bi narušilo evropski poredak i podsetilo na potez Hitlera kad je demonstrativno napustio Društvo naroda.

Ujedinjena Nemačka se pravno sprema za potpis dugo očekivanog mirovnog ugovora. Nagodba oko ugovora biće teža nego da je to urađeno odmah posle drugog svetskog rata, kad je bilo moguće postaviti više obaveza. Nismo sigurni da Nemci neće postaviti pitanje prognanih Nemaca, kao što mi mislimo da postavimo pitanje ratne štete. Jugoslavija ima stotine hiljada svojih radnika u Nemačkoj, kao i jake odnose u oblasti privrede, što će nam, možda, nametnuti i neke obzire.

Jugoslavija će sigurno biti redaktor i potpisnik mirovnih ugovora sa Nemačkom. Nije naodmet već sada razmišljati kako sa stanovišta odbrane pripremiti našu diplomatiju za te pregovore.

Sedmo, što se tiče drugog bloka, u istočnoevropskim zemljama realsocijalizam je kao politički poredak doživeo slom, sa teškom hipotekom civilizacijskog promašaja. Pokazalo se da socijalizam, takav kakav je bio, nije normalan hod

i zakonomerni trend u razvoju društva. Desnica likuje, tvrdeći da socijalizam i nije bio „najzad pronađeni oblik” koji bi rešio sve probleme klasnog društva. To je otežavajući spoljni činilac za Jugoslaviju, iako njen socijalistički sistem još nije doživeo krah kao u istočnoevropskim zemljama. Ideje socijalizma ne mogu biti pokopane. Pa, ipak, u nas neke republike žure da sa svojih ustavnih firmi skinu etiketu „socijalističke”.

Vojna sila realsocijalizma, svrstana u blok, izgubila je snagu ravnopravnog partnera vojnoj sili drugog bloka. Nastalo stanje tendira ka značajnom debalansu. Formalne članice Istočnog bloka imaju slobodu u ponašanju, više nema centralnog mehanizma kontrole. Zajedničke vojne akcije, poput one iz 1968. godine, ne mogu se ni zamisliti. Zavisno od sopstvenih interesa, svaka će se država samovlasno ponašati i rešavati svoje probleme, pa i one međususedske. U regionalnim i globalnim okvirima ravnoteža snaga je i dalje na staklenim nogama, a ona je koliko-toliko održavala mir i sprečavala oružani sukob većih razmera. Samostalni istup neke članice bloka protiv neke zemlje ne mora značiti poremećaj ravnoteže, ne mora se pripisati celoj alijansi, a ne mora ni zainteresovati drugi blok. Sad se svaka država, naš sused, nalazi oči u oči sa Jugoslavijom i prisiljena je da bilateralno rešava sporove. Ne verujemo da bi neka od njih pokušala, ili mogla, pojedinačno pribeći nekoj avanturi protiv Jugoslavije na klasičan način – agresijom, ali je izvesno da bi neke od njih rado iskoristile naše unutrašnje raskole. Naš borbeni otpor mogao bi postati veoma ranjiv. Dobro je što zasad ne vidimo da bi dve ili više država, naših suseda, imale zajedničke ciljeve ili da bi ih zajednički ostvarile protiv Jugoslavije. No, svaka pojedinačno može ispoljiti nacionalnoistorijske pretenzije prema delovima Jugoslavije: Albanija prema Kosovu, Bugarska prema Makedoniji i Srbiji, Mađarska prema Bačkoj, itd.

U vezi s opštom političkom konstelacijom oko Jugoslavije i, posebno, u Jugoslaviji, trebalo bi preispitati neke institucije sistema opštenarodne odbrane, čak i one koje su nekad bile veoma važne. Na primer, da li se na privremeno zaposednutu teritoriju (PZT) i ubuduće može gledati kao na prostor državne teritorije na kojoj bi agresor posedovao jaču vojnu moć i koju bi relativno brzo vojskom poseo, zaveo vojnu okupacionu vlast i bio u stanju da disciplinuje stanovništvo.

Pitanje je značajno zato što zbog odnosa snaga Jugoslavije i svake pojedinačne susedne zemlje nije realno očekivati dublje prodore preko granice, niti gospodarenje na nekom delu teritorije, kao što se to moglo računati kada su te zemlje bile ujedinjene sa velikom silom u bloku. To bi podjednako važilo i kada bi se pojedine susedne zemlje angažovale u unutrašnjem sukobu u Jugoslaviji, jer se ni tada odnos snaga ne bi značajno promenio. Prema tome, u okviru koncepcije opštenarodne odbrane sada bi više odgovaralo da se pažnja obrati na koncentraciju i pojačanje prvog ratnog ešelona lociranog na prostorima bliže državnim granicama.

Osmo, odbrambena politika SFRJ – opštenarodna odbrana – imala je za osnovu društvenu svojinu i samoupravljanje kao vladajući društveni odnos, dakle – kao proces u kojem se i poslednja državna funkcija socijalizuje i uklapa u opšti tok podruštvljavanja svih poslova. Idejni generator sveukupnog procesa podruštvljavanja odbrane bila je avangarda radničke klase – Savez komunista, što je određivalo njen klasni karakter. Naravno, takav sistem opštenarodne odbrane bio je i vojnički najpodesniji za otpor protiv nadmoćnijeg agresora.

Tako koncipiran sistem odbrane pretpostavljao je, a i idealizovao, klasnu i nacionalnu homogenizaciju zemlje, koju smo, prema tadašnjim ocenama, već bili ostvarili, te smo u Marksovom konceptu „naoružanog naroda” nalazili teorijski i istorijsko-revolucionarni resurs za naš koncept. Ponekad se čak zaboravljalo na našu patriotsku tradiciju i prošlost, ali i na značajne činjenice aktuelnog trenutka i modernog doba, koje se od Marksovog razlikovalo za ceo vek.

Projekat našeg društva, koji smo imali u vidu i na kojem smo zasnivali opštenarodnu odbranu, nije se ostvario. Društvena svojina je nagrižena; samoupravljanje u privredi nije položilo ispit; radnička klasa i njena avangarda su nacionalno podeljene; avangarda je u rasulu; slobodni izbori u nekim delovima zemlje izmenili su politički režim; nacionalna homogenizacija je puna naboja, koji može eksplodirati čim se za to ukaže prilika itd. Ostala je birokratija, svuda sa istim psihološko-upravljačkim mentalitetom i materijalnim privilegijama, i ostala je eksploatacija radničke klase. Idejno-političke pretpostavke koje smo imali u vidu prilikom koncipiranja opštenarodne odbrane, najblaže rečeno, suspendovane su, jer je model

socijalizma koji smo stvarali doživeo neuspeh. Neizbežna je promena modela socijalizma i izbor boljeg, demokratskijeg modela društva.

Ali, socijalizam nije jedina alternativa. Narod je u dve republike već okrenuo leđa Savezu komunista, a pitanje je šta će biti u ostalim delovima Jugoslavije. Treba shvatiti da su to bili legitimni akti (izbori), i mi to sad ne smemo napadati. Izvesno je da će republički parlamenti i savezni parlament imati pravo da donose zakone o narodnoj odbrani, o oružanim snagama, o vojnom budžetu, i slično. Procedura će biti teška, i pitanje je kako će se ponašati političke snage u parlamentima.

Mi s pravom naglašavamo da je Jugoslovenska narodna armija savezna ustanova i da mora obavljati svoje ustavne obaveze prema saveznom ustavu. To su klasični zadaci svake armije – odbrana suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka. U tom pogledu nije ništa sporno. Ali, postavlja se pitanje ko će imati ingerencije nad Teritorijalnom odbranom, kako će republička zakonodavstva regulisati odbranu i usklađivati svoje norme sa saveznim zakonodavstvom ako neke od njih ostanu tvrdokorne na sadašnjim konfederalnim i separatnim stavovima. Kosovo je značajno iskustvo: šta bi se na Kosovu dogodilo da je data sloboda akcije Teritorijalnoj odbrani i pokrajinskom odbrambenom mehanizmu, da je tolerisano divljanje nacionalističko-šovinističkih elemenata iza paravana samoupravne autonomije?

Kada se radi o zaštiti ustavnog poretka i integriteta zemlje, treba istaći da je ustavni poredak sazdan na Ustavu SFRJ, ali i na ustavima republika. U nemogućnosti da se oni usaglase nekom obavezujućom armaturom, stvara se veoma teška situacija. U nekim republikama se zahteva da se Jugoslavija izgradi na konfederativnom principu, a ne na federativnom, kako je to AVNOJ sankcionisao, pri čemu se ističe pravo na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje iz državne zajednice. Šta u takvim slučajevima uraditi? Može li opštenarodna odbrana da ostane vladajuća filozofija i praksa odbrane Jugoslavije kao celine? Ako opštenarodna odbrana ne bude prihvaćena u ustavu jedne republike, doći će do suprotnosti sa saveznom ustavom, osim u slučaju postizanja konfederativnog ugovora, što je, takođe, sporan slučaj.

U široj javnosti se ne zna dovoljno šta je konfederacija, što nije ni čudno jer ih je bilo svega četiri u istoriji i sve su kratko trajale, obično kao prelazak u federaciju, tako da u literaturi nisu ostale neke teorijske vrednosti za proučavanje. Te četiri konfederacije koje nauka naznačava bile su: Holandske ujedinjene provincije (1579–1795), SAD (1781–1787), Švajcarski savez (1815–1848) i Nemačke konfederacije (1815–1866, 1867–1871). Karakteristika tih složenih država je to što su bile savezi država (ne savezna država), a počivale su na međudržavnom ugovoru (ne na ustavu), sa ugovorenim odnosima među njima. U tom pogledu imale su posebne diplomatske predstavnike, posebnu vojsku (čak su neke međusobno ratovala – Pruska i Austrija), uživale su pravo istupa iz konfederacije itd. Zajedničke su imali samo neke organe na vrhu. Svaka članica je bila suvereni i samostalni subjekt međunarodnog prava, a organi konfederacije nisu mogli neposredno sprovoditi svoje odluke na teritorijama članica, nije postojalo ni savezno državljanstvo, već je teritorija članica imala zaseban status, a mogle su zaključivati međunarodne ugovore i samostalno voditi rat a da se to ne tiče drugih članica. Ali, to nisu teorijska načela, već sinteza iz prakse tadašnjih konfederacija, jer se u svakoj konkretnoj konfederaciji sve prepušta nagodbi u međunarodnom ugovoru. Neki pisci ukazuju na to da su u pojedinim slučajevima spoljna politika, odbrana i kovanje novca bili zajednički. Dakle, konfederacija nije jedinstvena država, već više njih. Dopustiti takav koncept složene države znači unapred se odreći teritorijalnog integriteta, jer je u konfederaciji on *eo ipso* razgrađen.

I Predsedništvo SFRJ, u predlogu za promenu Ustava SFRJ, naznačilo je, pored ostalog, da treba „precizno razraditi postupak eventualnog otcepljenja” (odeljak: Federacija i odnosi u federaciji). To znači da, ako se i kad se to prihvati u saveznom ustavu, to pravo postaje obavezujuća norma koju treba da poštuje i Jugoslovenska narodna armija. To, najzad, znači da ako se dogodi da tu normu jedan narod ili republika žele da iskoriste, Armija je pozvana da u tome pomogne i da eventualno spreči druge narode koji žele da to osujete. U toj situaciji, postupajući po Ustavu, Armija pomaže cepanje teritorijalnog integriteta zemlje. Dakle, od te zamke protivurečnog ustavnog zadatka Armija ne može da bude oslobođena.

Takođe, u slučaju usvajanja konfederativnog modela Jugoslavije, odnosno asimetričnog koncepta federacije, koji bi dao beneficijaru apsolutnu slobodu u odbrani ili pravo da ostane neutralan u slučaju sukoba Jugoslavije sa nekom državom koja je povredila suverenitet neke druge republike te ga treba odbraniti, postavlja se pitanje kako održati attribute jedinstva opštenarodne odbrane i oružane snage, jedinstvenog odbrambenog područja i ratišta, što čini uslov *sine qua non* opstanka i rezona opštenarodne odbrane. Te attribute smo decenijama visoko vrednovali, i oni su nam ostali u nasleđe kao tekovina narodnooslobodilačke borbe, koja je, uostalom, i dobila legalitet zbog njihovog ljubomornog očuvanja i razvijanja.

Deveto, ne možemo zaobići činjenicu da je nastupila erozija naše savezne države. Ne možemo reći da je sve u prošlosti bilo dobro, ali ni pohvaliti sve sadašnje. Zakon je izjednačio sve političke stranke na svim teritorijama, pa se nameće pitanje kako Armiju sačuvati od te pomame pluralizma partija. Što se tiče Teritorijalne odbrane, kao dela oružanih snaga, to je nemoguće, jer je ona deo političkih prilika na terenu i, sasvim sigurno, veliki deo njenog sastava je u raznim strankama. Dakle, partije su ušle u deo oružanih snaga.

Opcija za Armiju nije laka. Partijska država pripada prošlosti, a Armija je najdržavniji deo države. Održati samo jednu partiju u njoj čini je objektom stalnog napada opozicije. Ali, ako bi se Armija odrekla Saveza komunista, onda kida vezu sa svojim idejnim korenom, gubi osnovnu tekovinu, koja je u Armiji, pored radničke klase, imala najvernijeg činioca.

Druga opcija takođe nosi opasnost. Ostaviti Armiju samo kao „stručnog slugu” društva, profesionalce čije je mesto u kasarnama, neprimereno je našoj tradiciji. Kapitalno je pitanje kako je upodobiti političkim procesima da ne bude depolitizovana masa, ali i kako je spasiti od višestranačke borbe. Inače, njeno jedinstvo nestaće u nepovrat. Za koje je vrednosti društva sada treba vezati: da bude neki večni oponent nekome ili nečemu ne bi bilo dobro za njen ugled, koji zaista uživa u narodu, rekao bih – kao na kraju rata, kada je marširala pod razvijenim pobedničkim barjacima?

Dilema je mnogo, a neke su, čini se, i teško rešive. Pre svega, kako svaku partiju ubediti da je opštenarodna odbrana jedini optimalni koncept odbrane našeg društva, i to ne samo

sa materijalnog, tradicionalnog i drugog aspekta već i optimalni izbor strategijskog koncepta za odbranu zemlje. A, u sferi odbrambenih koncepcija već se uviđa da su neprimerene i različite političke ideologije i projekcije pojedinih partija, kao i različiti koncepti u ustavotvorstvu pojedinih republika.

Treba samo naglasiti šta znači veto jedne ili dve republike na mere iz oblasti opštenarodne odbrane, koje bi preduzelo vrhovno komandovanje proglašavajući vanredno stanje ili prilike na jednom delu države. Ili, ako se opštenarodna odbrana i prihvati kao opšti model odbrane društva, šta bi sutra značila asimetričnost federalnog statusa pojedine republike koji bi joj dao arbitrarnost u prihvatanju ili neprihvatanju nekih mera, i ne bi li to značilo da se začinje drugi model odbrane, što znači da bi postojala dva modela odbrane na državnoj teritoriji Jugoslavije.

Kao što se vidi, ne samo da se narušavaju dosadašnje socijalne, ideološke i materijalne pretpostavke opštenarodne odbrane, nego se može očekivati ustavnopravno razgrađivanje njenog mehanizma, što bi slabilo njenu kohezionu snagu, a Armiju stavilo u veoma tešku poziciju u obavljanju njenog ustavnog zadatka.

Koja nit mora da bude prevalentna da bi se, ipak, očuvalo jedinstvo odbrane: država, otadžbina, domovina (Patria)? Da li smo spremni da ispravimo ono što smo propustili, da zapravo kod pripadnika Armije pojačamo patriotizam, čineći brze korekcije naših ideoloških naslaga da „proleter nema otadžbine” već *ubi bene, ibi patria*.

Patriotizam, ta psihološko-emotivna veza koja sina otadžbine istorijski i genetski vezuje za njegovu zajednicu i čini ga spremnim da život položi za nju, nije nam bila dovoljno velika briga do sada, a na njemu se gradio borbeni moral naših naroda kad su stvarali Jugoslaviju.

Svuda je u proglasima i zahtevima tokom prvog i drugog svetskog rata naš narod podvlačio zahtev za jedinstvenom državom na celokupnom našem etničkom području. Citiraćemo jedan proglas Upravnog odbora Jadranske legije iz Londona, inače preteče Jugoslovenskog odbora u kome su bili naši emigranti iz Austrougarske, još davne 1915, u kojem se kaže: „Slovenac, Hrvat, Srbin – jedne su majke sinovi, suza istog oka, krv iz jedne rane otvorene. Slovenac, Hrvat i Srbin

jedan je narod jer istim jezikom zbori, jedna ga misao spaja, isti ga osjećaj veže. To je jedinstveni narod jugoslovenski, jedini zakoniti predstavnik svoje zemlje, široke naše zajedničke domovine velike Jugoslavije ... Ko ne dođe u boj za slobodu ili ne da pomoćnicu ruku da izbavi braću iz okova, svojoj djeci da sačuva zemlju – nek je proklet. Tko zameće svađu i inate, braću kolje, pomaže dušmanu – on je proklet, on je izdajica. Proklet bio, kuće ne vidio, ne imao od srca poroda, sinje more sreću mu proždrla, tuđa zemlja kosti izmećala. Rđom kapo dok mu je kolena”.

Mi smo država mnogih naroda, možda jedinstvena u tom pogledu s obzirom na veličinu. Neke manje i nove nacije koje su kasnije stupile na jugoslovensku političku scenu, postale su preosetljive čak i na to ako se neki narodi pohvale svojom istorijom ukoliko se ta pohvala ne deli sa svima. Čak traže da se ugase te uspomene, ili da se pragmatički evociraju, makar i nenaučno, ako nisu zajedničke za sve, inače se etiketiraju raznim epitetima.

Naša Partija nije tako radila u narodnooslobodilačkom ratu. Setimo se mnogih proglaša Centralnog komiteta na početku rata, i kasnije, u mnogim Titovim nastupima, gde se pozivaju narodi na svetle tradicije iz prošlosti u borbi protiv tuđina. To što su neki narodi isključeni iz naziva naše države 1918. godine, te nisu ušli kao njeni konstituenti, nadomestili su u toku narodnooslobodilačke borbe. Ali, da nije bilo tri naroda koji se pominju u naslovu države ne bi se sada ni ova druga tri uopšte spominjala u istoriji. Jer, mogu s naučnom odgovornošću da tvrdim da bezbolnijeg puta ujedinjenja naroda u jedinstvenu državu nije bilo u Evropi kao pri stvaranju Jugoslavije 1918. godine.

Teško se bilo izboriti u Versaju 1919. godine za granice, jer su već bile rasprodate naše teritorije tajnim sporazumom 1915; teško je bilo dobiti i priznanje države. Lakše je nama bilo posle drugog svetskog rata, jer se nije postavljalo pitanje da li će biti jugoslovenske države. Volja za našim jedinstvom bila je naročito jaka u Hrvatskoj i Sloveniji, što je razumljivo, jer one su tražile spas u Jugoslaviji, inače bi doživele sudbinu teritorija Austrougarske kao neprijateljske zemlje. Plan Bado-lja, koji se počeo ostvarivati, značio je za Slovence da ni na kraj pameti ne bi mogli računati na neku državnost. Zato smo

na Drugom zasjedanju AVNOJ-a samo potvrdili već stvoreno jedinstvo i odlučili da i dalje ostanemo ujedinjeni u Jugoslaviji. Rasparčavanje Jugoslavije okupacijom nismo priznali, što nas je uvrstilo u red ravnopravnih partnera Antihitlerovske koalicije i u krug pobednika u drugom svetskom ratu.

Sada nas grdno napadaju s desnice. Ali, ne treba da se plašimo. Istorija je već zapisala da smo se za odbranu jedinstva zemlje borili protiv četiri okupatorske i još toliko satelitskih vojski, da smo pobedili i očuvali zemlju kao nezavisnu od bilo koga, da smo bili jugoslovenski pokret, a ne nacionalni, kao što su bili svi kvinslinški pokreti, da smo bez građanskog rata u borbi uspeli da promenimo socijalnu i državno-pravnu strukturu zemlje, da svoju nezavisnost nismo ni kasnije nikom ustupili i da smo za nju bili spremni da pođemo i u nove borbe.

Ne treba da prihvatimo sramnu etiketu našoj domovini – „Versajska Jugoslavija”, zato što je ona stvorena u Jugoslaviji, stvorili su je Jugosloveni, i to pre nego što je otvorena Versajska konferencija, a za njeno stvaranje je i u prvom svetskom ratu palo mnogo žrtava.

Patriotizam od nas neumitno zahteva da se aktiviraju istorijske vrednosti naših naroda. Jer, naši narodi su dve imperije proterali sa Balkana od 1912. do 1918. godine (Turska i Austrougarska) da bi stvorili zajedničku državu, a u drugom svetskom ratu je odbranili od osam neprijateljskih vojski. To se tako lako ne da krčmiti i žrtvovati.

SUMMARY

ON THE CONTINUITY OF TOTAL NATIONAL DEFENCE

In the first part of the article are analysed international agreements concluded from 1945 to date between Yugoslavia and her neighbouring and other countries pertaining to the defence of our country.

Further on the author reviews changes in the contemporary world, particularly in Europe and in the immediate environment of our country, which can influence our security and demand an upbuilding of our total national defence system.

In the last part of the article is analysed the present situation in our society whose trends are gradually escaping control. An erosion of the federal state has begun, which can be seen in disregarding the Constitution and federal laws

in all parts of Yugoslavia, in a mushrooming of nationalistic passions, and in different expressions of nationalistic tendencies. All these can have unforeseeable consequences for our total national defence system and for our armed forces. The author stresses the necessity of preservation of our integrated armed forces and maintains that our total national defence system is the only effective concept of defence of our society.

RÉSUMÉ

SUR LA CONTINUITE DE LA DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

La première partie de l'article contient l'analyse des traités internationaux ratifiés par la Yougoslavie avec ses voisins et d'autres pays depuis 1945 et qui ont trait à la défense nationale.

Plus loin, l'auteur traite des changements opérés dans le monde contemporain, notamment en Europe, et dans l'environnement de la Yougoslavie, susceptibles d'influer sur notre sécurité et exigeant un perfectionnement du système de défense populaire généralisée.

A la fin du texte, nous pouvons lire l'analyse de la situation sociale actuelle de la Yougoslavie dont les courants échappent au contrôle. Il s'agit d'érosion de l'Etat fédéral, ce qui se traduit par l'inobservance de la Constitution et des Lois fédérales dans toutes les parties de la Yougoslavie, par la montée des passions nationalistes et des tendances séparatistes. Le tout pouvant avoir des effets néfastes sur le système de défense populaire généralisée qu'il est difficile d'envisager en ce moment. L'auteur met l'accent sur la nécessité de sauvegarder le caractère unique des forces armées et estime que le système de défense populaire généralisée est la seule conception optimale de défense de notre société.

РЕЗЮМЕ

О НЕПРЕРЫВНОСТИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В первой части текста анализируются международные соглашения, заключенные Югославией с соседними и другими странами с 1945 года, относящиеся к обороне страны.

В продолжении рассматриваются изменения в современном мире, особенно в Европе и нашем окружении, которые могут влиять на нашу безопасность и которые требуют достройки системы всенародной обороны.

В конце анализу подвергается и наша актуальная общественная ситуация, течения которой почти не поддаются контролю. Имеет место эрозия союзного государства, что проявляется в форме несоблюдения Конституции и союзных законов во всех частях Югославии, разбухания националистических страстей, сепаратистских тенденций. Все это может иметь необозримые последствия для системы всенародной обороны и вооруженных сил. Автор подчеркивает необходимость сохранения единых вооруженных сил и считает, что система всенародной обороны является единственной оптимальной концепцией обороны нашего общества.